

lukumäärä alkaa hipoa kipurajaa. Vaarattomien ja haitallisten duaalien välimaastossa esiintyy vaikeasti määriteltävä kategoria ”häiritsevät duaalit”, joiden vaikutus tuomareihin ja muihin tehtävien arvioijiin vaihtelee kovasti.

Esimerkkit tehtävä on muuten korjattavissa lähes puhtaaksi korvaamalla mDg3 mT:lla (jolloin vsh2:n ja msh3:n voi poistaa), siirtämällä mRf1 b1:een ja lisäämällä msa6. Muista kuin organisaatioista duaaleista jää jäljelle vain 1.- Lg7:n jälkeinen.

Esimerkkit tehtävässä esiintyviä duaaleja voi pitää ikävinä siksikin, että kyseessä on siirtopakkotehtävä. Uhkatehtävissä duaaleina ei pidetä useita matteja tai jatkoja, jos ne seuraavat sellaisia mustan siirtoja, jotka eivät torju valkean uhkausta.

Haitallisista ja vaarattomista duaaleista voisi keskustella pitkäänkin, mutta ilman konkreettisia esimerkkejä se on hankalaa. Ne eivät ole sitä paitsi tämän kirjoituksen ydinasia, pikemminkin päinvastoin. Tarkoitukseni on nimittäin esitellä teemoja ja ideoita, joissa dualistisuus on hyve!

Duaaleja esipelissä

Esimerkkit tehtävässä esipelissä eli alkusiirtoa edeltävässä pelissä mustan siirtoa 1.- Dd3 voi seurata dualistisesti sekä 2.Dxd3# että 2.exd3#. Duuali on kuitenkin täysin merkityksetön, sillä tässä tehtävässä ei esipelillä ole mitään temaattista roolia. Silloin kun esipelillä on merkitystä, teemamuunnelmassa esiintyvät duaalit ovat jaoteltavissa hai-

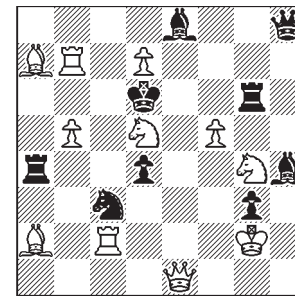
tallisiin tai vaarattomiin samoin kriteerein kuin ratkaisussakin esiintyvät.

Esipelin dualistisilla muunnelmilla saattaa olla kuitenkin temaattista merkitystä positiivisessa mielessä. Suomalaisteemoja käsittelevässä artikkelissani (kts. *ST* 3/2005, s. 140–141, tehtävät XVI–XVIII) esittelin Mäki-hovi-teemaa, jossa esipelissä esiintyvät duaalit eritellään houkutus- ja/tai ratkaisupelissä. Aivan tuore esimerkki teemasta on **D2**, jossa lisäksi uhkamateissa esiintyvät kolmoismatit eritellään valikoivasti ja syklisesti kaavion 1.? (2.A,B[C?]) 1.? (2.C,B[A?]) 1.! (2.A,C[B?]) mukaan – eli artikkelin aiheen kannalta mitä temaattisimmin esimerkki! Tämänkaltaisen duaalinvalttö uhkauksissa kantaa Suškov-teeman nimeä, mutta koska se noudattaa yleensä kaaviota 1.? (2.A[B?]) 1.! (2.B[A?]), se ei kuulu tämän kirjoituksen aiheeseen muutoin kuin juuri esiteltävässä esimerkkitapauksessa, jossa uhkauksia on edelleen jäljellä kaksi.

Tehtävässä esipelin 1.- Re2 2.Tc6, Lc5,Lb8# kolmoismatti eritellään seuraavasti: 1.f6? (2.De7,De5#) Re2 2.Tc6#, 1.- Lxf6! 1.Rdf6? (2.De5,De6#) Re2 2.Lc5#, 1.- Re4! **1.Rgf6!** (2.De6, De7#) Re2 2.Lb8#, eli duaalinerittelykaavio on *1.- a 2.A,B,C# 1.? a 2.A# 1.? a 2.B# 1.! a 2.C#.

Em. artikkelissani mainitsin myös kaavion *1.- a/b/c 2.ABC/ABC/ABC# 1.! a/b/c 2.A/B/C# olevan mahdollinen, mutta en antanut esimerkkit tehtävää. Tehtävän **D3** myötä tulkoon myös sellainen esitellyksi: *1.- exf4/Lxf4/Txf4 2.Dd5,Dc6,Dxd3/Dd5,Dc6,Dxd3/

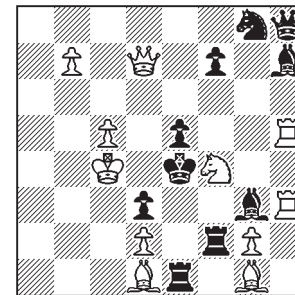
D2. Vasyľ Djatšuk
3978. *Suomen Shakki* 6/2005

2#

11+9

D3. Matti Myllyniemi
2. s. *ST*:n kausikilpailu
Suomen Shakki 1951

2#

11+10

Dd5,Dc6,Dxd3#. **1.Kb3!** (2.Da4#) exf4/Lxf4/Txf4 2.Dd5/Dc6/Dxd3#. Lisämuunnelma 1.- Kxf4 2.Dg4#. Tällä kaaviolla typistettynä (*1.- a/b 2.AB/AB# 1.! a/b 2.A/B#) on muuten yllättäen oma teemanimityksensä, nimittäin TW-teema! Lyhenne tulee Twenten yliopiston sovelletun matematiikan (holl. Toegepaste Wiskunde) tiedekunnasta, jonka 25-vuotisjuhlien kunniaksi Alankomaissa järjestettiin aiheesta teematurnaus vuonna 1993.

Duaaleja uhkauksessa

Alkusiirron jälkeinen kaksois- ja moniuhkaus on tehtävässä yleensä rike. Se rikkoo paitsi yksimääreisyysden myös taloudellisuuden periaatetta vastaan: vastustaja on pakotettava matiksi (tai tekemään matti) niin niukoin *taktisin* keinoin kuin mahdollista. Ainakin periaatteessa matin uhkaaminen useammalla kuin yhdellä tavalla rajoittaa mustan mahdollisuuksia entisestään.

Myös kaksois- ja moniuhkauksen temaattisesta hyödyntämisestä on kuitenkin aikojen saatossa tullut oma taiteenlajinsa, eritoten 2#-tehtävissä, joista se on levinnyt aika nihkeästi muihin tehtävätyyppeihin. Tämä pätee kaikkiin muihinkin tässä artikkeleissa esiintyviin duaali-ideoihin.

Useimmat Fleck-tyyppiset moniuhkauksen *erittely*ideat jätän laajuuteensa takia tämän kirjoitelman ulkopuolelle, mutta pari niistä kuuluu ehdottomasti esitellä joko siksi, että niissä nimenomaan uhkaus on pääosassa, tai siksi, että myös ratkaisussa esiintyy duaaleja.

Em. artikkelissani (kts. s. 140, tehtävät XIV ja XV) esittelin Ojanen-teemaa, joka perusmuodossaan noudattelee kaaviota 1.! (2.A,B,C#) a/b/c 2.D/E/F#, eli uhkaukset jäivät täysin virtuaalisiksi. Uhkauksia on oltava vähintään kolme, mutta toteutuvia matteja saa olla useampiakin. Juuri tällainen tapaus on teeman keksijän juhlakilpailussa sijoittunut **D4**, jossa pääteemaan on yhdistetty mR:n jatkettu puolustus ja houkutus-pelin

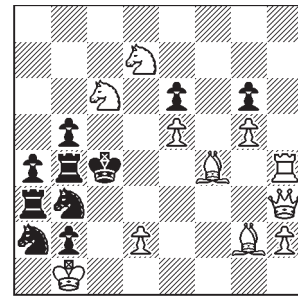
valkea Grimshaw: 1.Le3+/De3? Rd4/Rxd2! **1.Df3!** (2.De2,Df1,Lf1#) bR~/Rc5/Rd4/Rxd2/aR~ 2.Lg3/Rb6/Ra5/Lxd2/D[x]c3#.

Ojanen-teemassa on luontainen ja vaikeasti vältettävä vaara, että uhkaukset jäävät kokonaisuudesta irralleen. Tehtävässä D4 uhkauksia olisi voinut aivan hyvin olla yksi, eikä mikään olisi muuttunut. Moniuhan täystorjunnasta voi tehdä kuitenkin kiinnostavan mm. siten, että pääosassa ovat kunkin uhan *torjuntamotiivit*. Tehtävä **D5** on sattumalta samalta vuodelta kuin Ojasen teemastaan *Suomen Shakissa* julkaisemat ensiesitykset. Alkusiirron **1.Db4!** jälkeen uhkaa 2.Dd4,Te5,Lf6#. Puolustussiirrot 1.- Re4/c5/f6 torjuvat kaikki uhat ja sallivat uudet matit 2.Txf5/Dxb7/Le6#. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota siihen, miksi kukin puolustus siirto toimii.

Siirron 1.- Re4 vaikutukset ovat mustan linjan avaus (2.Dd4?), valkean linjan katko (2.Te5?) ja mattiruudun suojaus (2.Rf6?); siirto 1.- c5 suojaa mattiruudun (2.Dd4?), avaa mustan linjan (2.Te5?) ja katkaisee valkean linjan (2.Rf6?); loppuksi 1.- f6 avaa mustan linjan (2.Rf6?), katkaisee valkean linjan (2.Dd4?) ja suojaa mattiruudun (2.Te5?). Yhden torjunnan 1.- f6 *haitta* (suojattajättö) poikkeaa muista, mutta torjuntamotiivien kehä on rikkumaton! Vaikka ylimääräinen variantti 1.- Tc4 2.Dxc4# onkin temaattisesti häiritsevä, turhaan ei tehtävä saa suitsutusta Breuerilta: ”Syklisten teemojen mestarillinen ja varhainen pioneriesitys”

D4. Julius Buchwald

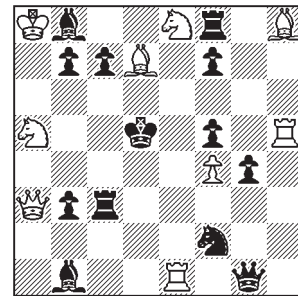
3. p. A.G. Ojanen 50 JT 1966

2# 11+10

D5. Eeltje Visserman

1. p. De Probleemvriend 1944

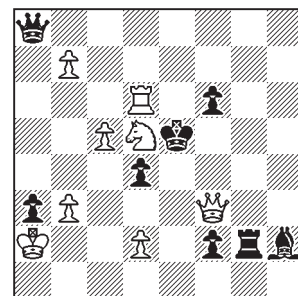

2# 9+13

D6. Kauko Väisänen & Unto Heinonen

palk. ST 1997–8

om. Eero Bonsdorff 75 v.

2# 8+8

(*Beispiele zur Ideengeschichte des Schachproblems*, s. 140). Tehtävässä muuten myös eritellään uhat munnelmissa 1.- Txe8 2.Dd4#, 1.- La7 2.Te5# ja 1.- Rd3 2.Rf6#, mikä ei temaattisesti ole välttämätöntä.

Tälle teemalle voisi antaa luontevan, tosin pitkäkän nimityksen moniuhan torjuntamotiivien syklinen siirtymä, mutta se on ristitty myös tiivistetyksi Mlynka-teemaksi 1970-luvulla, jolloin aiheesta vasta laajemmin innostuttiin! Normaalissa Mlynka-teemassa puolustus siirtojen motiivit siirtyvät syklisesti yhtä uhkausta vastaan eri vaiheissa, mutta matit eivät muutu. Esimerkkinä voi viitata vaikkapa Mlynyniemen tehtävään n:o 150 kirjassa *Toteutuneita oivalluksia*.

Yhtä tapaa antaa uhkausduaaleille temaattinen merkitys havainnollistaa mainio kotimainen **D6**, jossa esiintyy peräti 7-kertaisesti sykliset kaksoisuhat (engl. cyclic double threats; saks. zyklische Doppeldrohungen): 1.Rc7? (2.Td5G,Te6#) Dg8! 1.Rc3? (2.Dxf6,De4A#) f5! 1.Rxf6? (2.De4A, Rd7B#) Dxb7! 1.Rb6? (2.Rd7B,Rc4C#) Da4! 1.Re3? (2.Rc4C,Df5D#) f1D! 1.Re7? (2.Df5D,Rc6E#) Dc8! 1.Rb4? (2.Rc6E,Rd3F#) Da6! **1.Rf4!** (2.Rd3F,Td5G#) Kf5/Lxf4 2.Td5/Dd5#. Pakoruudun antava uhrausalkusiirto on poikkeuksellinen tällaisessa ennätyksessä, jolle tietysti antaa vielä runsaasti lisäpotkua se, että alkusiirrot esittävät täydellisen ratsupyörän!

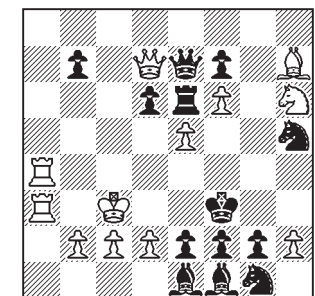
Vielä uhkausduaali-teemoista on mainittava uhanvähennys (engl. threat reduction; saks. Drohreduktion) joka

on suhteellisen harvoin esiintyvä teema. Valitsin sitä valottamaan esimerkiksi tehtävän **D7** siksi, että siinä esiintyy 4-3-2-1 -tyyppisen uhanvähennyksen lisäksi edellisessä artikkelissani koskettelema ”valkea idea”. Houkutus 1.Th4? on antikriittinen, eli vK ja vL voivat nyt siirtyä 4. riville katkomatta alkusiirtotornin linjaa ja uhkaavat 2.Kb4,Kc4,Kd4, Le4#, mutta samalla kriittinen, sillä uhat torjuu nyt 1.- Rf4! (2.Le4?) Pieni korjausliike 1.Tg4? varautuu kumoukseen matein 2.Tg3#, mutta 1.- Txe5! osoittaa alkusiirron obstruktioksi (2.Dg4??).

Siirrolla 1.Te4? valkea luopuu yhdestä uhkauksesta (2.Kb4,Kc4,Kd4#) ja varautuu puolustukseen 1.- Rf4 mattisiirrolla 2.Te3#, mutta 1.- d5! paljastaa alkusiirron katkoksi (2.Dxd5?). Torni joutuu ottamaan lusikan kauniiseen käteen ja luopumaan siirrolla 1.Td4? vielä yhdestä uhkauksesta (2.Kb4,Kc4#), mutta 1.- dxe5! – ja taas on torni vD:n tiellä (2.Dd3??). Lopulta uhat kutistuvat yhteen siirrolla **1.Tc4!** (2.Kb4#), mutta niinpä loppuu tornin

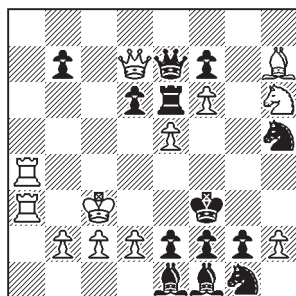
D7. Vasyil Djatšuk

2. p. Die Schwalbe 1997

2# 12+13

D7. uudelleen

2# 12+13

haitantekokin: 1.- Txe5/d5/dxe5/Rf4/Lxd2+ 2.Dg4/Dxd5/Dd3/Le4/Kxd2#. Miten se menikään: joskus vähemmän on enemmän! Ilmeisistä rakenteellisista ja taloudellisista puutteistaan huolimatta sai tehtävä albumituomareilta yksimielisesti 3,5+3,5+3,5 = 10,5 (*FIDE-albumi 1995–1997*, s. 63, tehtävä A182).

Tehtävä on lisäksi harvinaisehko esimerkki siitä, että myös valkeaa ideaa esittävässä tehtävässä voi olla matinmuutospeliä. Että kysymys on valkeasta ideasta, käy ilmi verrattaessa alkuasemaa alkusiirron jälkeiseen asemaan: mikään muu olennainen ei ole muuttunut kuin että valkea nyt uhkaa mattia.

Duaaleja mattisiirroissa

Jotkut moniuhkaideoista kuuluvat myös tämän alaotsikon alle ja nimenomaan siksi, että niissä uhanerittely on jäänyt ”vajavaiseksi”, eli myös mattisiirroissa on duaaleja. (Näihin teemoihin minun piti palata jo paljon aikaisemmin, sillä aloitin artikkelisar-

jan Fleck-tyyppisistä moniuhan eritelyideoista kymmenen vuotta sitten [*ST 1–5/1995*], mutta tuolloin se keskeytyi opiskelukiireideni vuoksi.)

Fleck-tyyppisten uhanerittelyiden ensiesitykset ovat jo 1800-luvun loppupuolelta. Ensimmäisenä niitä tutki hiukan systemaattisemmin Fred Lazard vuoden 1906 paikkeilla. Ferenc Fleckin omat varhaisimmat esimerkkitehtävät ovat ”vasta” vuodelta 1932. Vielä toiseen maailmansotaan asti laatijat tyytyivät soveltamaan peruskaaviota 1.! (2.A,B,C...#) a/b/c... 2.A/B/C...# yhdistelemällä sitä muihin teemoihin ja laatimalla ennätyksiä, kunnes vuonna 1947 tehtävä-nero T. R. Dawson ilmeisesti ensimmäisenä esitti kolmella uhkauksella moniuhkayhdistelemien erittely (engl. combinative separation; saks. kombinative Separation) eli kaavion

- 1.! (A,B,C#)
- 1.- a 2.A,B,C#
- 1.- b 2.A,B#
- 1.- c 2.B,C#
- 1.- d 2.C,A#
- 1.- e 2.A#
- 1.- f 2.B#
- 1.- g 2.C#

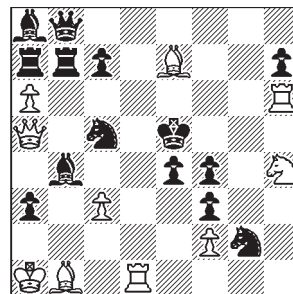
ja avasi Pandoran lippaan, jonka kantta ei sen koommin eri auktoriteettienkaan voimin ole saatu suljetuksi.

Jo seuraavana vuonna A. R. Gooderson tehtävällä **D8** esitti erittelyn neloisuhin: **1.La2!** (2.Td5A,Te6B,Lf6C,Th5D#) 1.- Re1 2.A,B,C,D# 1.- De8 2.A,B,C# 1.- Dh8 2.A,B,D# 1.- Lxa5 2.A,C,D# 1.- c6 2.B,C,D# 1.-

Df8 2.A,B# 1.- Dc8 2.A,C# 1.- Txa6 2.A,D# 1.- Re3 2.B,C# 1.- Dd8 2.B,D# 1.- Tb5 2.C,D# 1.- Rxh4 2.A# 1.- e3 2.B# 1.- Dg8 2.C# 1.- Tb6 2.D# ja lopuksi kaikki uhat torjuva ja uuden matin esittelevä 1.- Lxc3+ 2.Dxc3#. En tiedä, joutuiko ko. vuosikilpailun tuomari kouraisemaan nitropurkkia kovinkin syvältä, mutta tehtävä jäi kokonaan vaille sijoitusta, eikä sitä kelpuutettu ajankohdan albumiinkaan. Sen sijaan saman laatijan saman kombinaation esitys sai samassa lähteessä 1. palkinnon ja pääsi albumiin – 14 vuotta myöhemmin! (kts. *FIDE-albumi 1962–1964*, n:o 34)

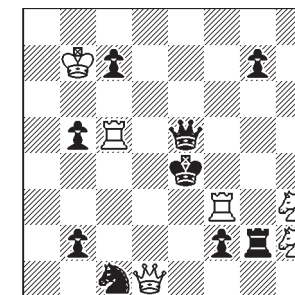
Vuonna 1948 sama herra ennätti laatimaan vielä saman yhdistelmän *toisen asteen* uhan erittelynä. Tehtävän **D9** alkusiirto **1.Rg4!** uhkaa 2.Txe5#. Täytemuunnelmien 1.- Rd3/Txg4 2.Dxd3/Rxf2# sijaan mielenkiinto kohdistuu mD:iin, joka laudalta nostettaessa näyttää sallivan jonkun tai jotkut mateista 2.Dd5,Rg5,Tf4,Te6#. Itse asiassa vain siirto 1.- De8 mahdollistaa ne kaikki, sen sijaan muut 14 siirtoa

D8. Arthur R. Gooderson *British Chess Magazine* 1948

2# 10+14

D9. Arthur R. Gooderson v. *British Chess Magazine* 1948

2# 6+9

erittelevät po. sekundaariuhat aivan saman kaavan mukaan kuin edellisessä tehtävässä, vain kaikki uhat torjuva puolustus jää puuttumaan. Sitä, jota tämä puute jää vaivaamaan, kehotan tutustumaan *FIDE-albumin 1986–1988* tehtävään n:o A113 (G. Maleika, 1. p. ST 50 JT 1987), jossa tämä puute on poistettu. Maleikan tehtävässä on siirtopakko ja mustan ainoa liikkuva nappula on D, mutta muuten saavutus on sama.

Lienee muuten tarpeetonta mainita, että D9 koki saman kohtalon kuin D8... Syytä on vielä sanoa, että tehtävän alkuperäisessä muodossa oli 8+9 nappulaa, joten tämä valkosotilaaton versio, joka on saatu kääntämällä lautaa vastapäivään 90° ja muuttamalla vR-parin paikkaa, on huomattavasti sievempi.

Näiden Goodersonin (ja Dawsonin) luomusten jälkeen kenttä oli vapaa ja kypsä uusille duaali-ideoille. Uhanvähennykselle rinnakkainen tapaus on progressiivinen uhanerittely (engl. progressive separation; saks. progres-

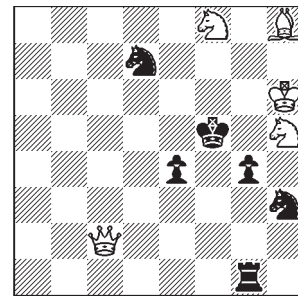
sive Mattreduktion) jonka alan toisen pioneerin tehtävä **D10** esittää toisen asteen uhkauksin: alkusiirron **1.Dc7!** (2.Dxd7#) jälkeen uhatun R:n siirrot sallivat yhdestä viiteen mattia, mutta niin, että mattien lukumäärä vähenee tasaisesti, eikä poistuva matti enää pala: 1.- Rb8 2.Da5A,Dc5B,Dh7C, Df7D,De5E# 1.- Rc5 2. B,C,D,E# 1.- Rb6 2.C,D,E# 1.- Rf8 2.D,E 1.- Re5 2.E# ja lopuksi kaikki toisen asteen uhat torjuva 1.- Rf6(!) usin matein 2.Rg7#.

1950-luvulla edellä esitetyt uhane- rittelyt toteutettiin sekä primaareina että sekundaareina ja näiden yhdis- telminä, kaksi- ja monivaiheisia jne. Seuraavaa uutta edistysaskelta edustaa Brogi-teema, josta ensimmäiset esi- merkit tarjosi italialaislaatiija Giuseppe Brogi vuonna 1962 *Il Due Mosse* -lehdessä, joka samana vuonna julisti Brogi-teemasta teematurnauksen. Kuuluisa tanskalaislaatiija tarttui ai- heeseen pian ja yhdisti sen yhteen lem- piteemoistaan, mustan sotilaspoikaan eli pickaninnyyn (tehtävä **D11**): **1.Ld2!** (2.Db5A,Df5B,Rc5C,Rb2D#) 1.- exd6 2.A,B# 1.- exf6 2.B,C# 1.- e5 2.C,D# 1.- e6 2.D,A#.

Brogi-teemasta *kuudella* uhalla tunnen yhden Gerhard Maleikan laati- man tehtävän vuodelta 1988 (erik. palk. *Springaren* 1988). Laatiija onkin erikoistunut uhanerittelyihin ja laati- nut niitä eri kombinaatioin kymmeniä, ellei satoja. Olen ristinyt Maleika-tee- maks idean, jossa valkean uhat eritel- lään pareittain mutta ei syklisesti vaan siten, että kukin pari eroaa kaikista muista. Tehtävä **D12** osoittaa, miten

D10. Jan Hartong

1. p. *Il Due Mosse* TT 1953

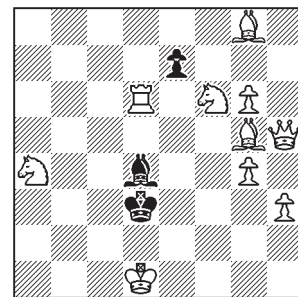

2#

5+6

D11. Walther Jørgensen

2. p. *Problemisten* 1963

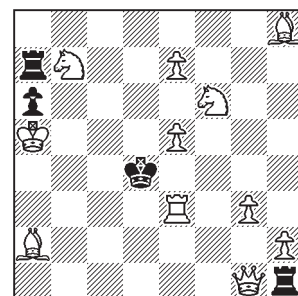

2#

10+3

D12. Gerhard Maleika

Die Schwalbe 1985

2#

11+4

luontevasti patterimatit ja tässä ta- pauksessa valkea R-pyörä soveltuvat teemaan, se kun jo nelimuunnelmai- sena vaatii kahdeksaa uhkausta: **1.e6!** (1.fR~#) 1.- Txh2 2.Rh7,Rh5# 1.- Txg1 2.Rg4,Rd5# 1.- Txb7 2.Re4,Rd7# 1.- Ta8 2.Re8,Rg8#.

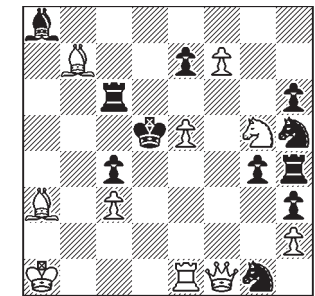
En tiedä, onko ja missä määrin laa- tija ideaansa kehitellyt, mutta muuten hän on alalla kunnostautunut. Edellä esiteltyä 4-kertaista täydellistä uhka- kombinaatioiden erittelyä (D8) ei ole parannettu, mikä ei olekaan ihme, sillä täydellinen 5-uhkainen esitys vaatisi 31 puolustussiiirtoa – ja mahdollisesti vielä 32:nneen, joka loisi uuden, kuu- dennen matin.

Näiden matemaattisten tosiasioiden edessä saksalaismaestrokin on tyyty- nyt esittämään viidellä uhkauksella ”vain” moniuhkayhdistelmien valikoi- van erittely (engl. selective [combina- tive] separation; saks. selektive [kom- binative] Separation) temaattisin *kol- moismatein*. Jos tämä sisällönkuvaus oli täyttä hepreaa, tehtävä **D13** havain- nollistaa, mistä on kysymys: **1.Df5!** (2.Dd7A,De6B,e6C,De4D,Td1E#) 1.- g3 2.A,B,C# 1.- Rf3 2.A,B,D# 1.- Rg3 2.A,B,E# 1.- Rf4 2.A,C,D# 1.- hxg5 2.A,C,E# 1.- Rg7 2.A,D,E# 1.- Re2 2.B,C,D# 1.- Rf6 2.B,C,E# 1.- e6 2.B, D,E# 1.- Lb7 2.C,D,E#.

Tähän on tultu – tai *oli* tultu jo tois- takymmentä vuotta sitten. Mahtoiko kaikkien moniuhkaerittelyiden isä Ferenc Fleck (1908–1994) huokaista tehtävän nähdessään: ”Olen luonut hir- viön”. Fleckin alkuperäinen ajatus oli nimenomaan estää duaalit, ja moniu-

D13. Gerhard Maleika

1. p. *harmonie* TT 1992

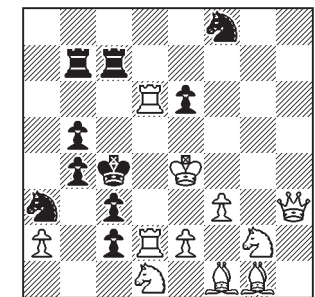

2#

10+11

D14. Edgar Holladay

British Chess Magazine Dec. 1947

2#

11+10

han tarkoitus oli panna heti näkyville, mitkä matit piti estää ja eritellä.

Mutta kuten yllä todettiin, pirulle annettiin pikkusormi kuitenkin jo vuonna 1947, jolloin paitsi Dawson julkaisi oman kolmoisuhkaerittelynsä *British Chess Magazinessä*, myös Ed- gar Holladay esitti samassa lähteessä oman ideansa, jonka olen ristinyt duaali-teemaksi, vaikka Holladay itse käytti nimitystä ”multi-mate theme”. Tehtävä **D14** kertoo, mistä on kysy- mys: alkusiirto **1.Dg4!** uhkaa 2.Ke5#, jonka torjuu mm. 1.- Tc5, joka onkin teemapuolustus. Siirtoa seuraa nyt

peräti kuusi mattia 2.Ke3,Rde3,Rge3, e3,T6d4,T2d4#, jotka kaikki käyttävät hyödykseen tapahtunutta tukintaa katkomalla vLg1:n linjan (teema B II). Dualististen mattien tulee siis kaikkien esittää samaa teemaa tai ideaa. Teemaa voisi ajatella esitettävän kaksinkertaisena eri puolustuksia vastaan ja eri ideoin/teemoin yms., mutta en tiedä onko teemoittaja itse tai joku muu jatkokehitellyt ajatusta.

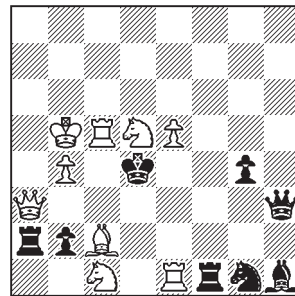
Erikoisuuksien etsijälle voisin vielä tarjoilla teeman, jossa esiintyy yhdessä muunnelmassa duaalimatti. Ilmeisesti Margarida-teema on saanut syntynsä Portugalissa, ainakin teematurnauksen pitopaikka viittaa siihen. Teemassa esiintyy uhkaus ja sen normaalisti torjuvia puolustuksia eri matein mahdollisimman runsaasti. Lisäksi tehtävässä tulee olla yksi ”puolustus”, joka ei torju uhkaa ja mahdollistaa kaikki eri muunnelmissa esiintyneet matit! Tehtävä **D15** voitti em. teematurnauksen: **1.Re7!** (2.Tc4#) 1.- Txe1Re2/Le4/Ld5/Lc6+/De3/Dd3+/Dc3/Db3 2.Rf5/Rxe2/Txe4/Txd5/Rxc6/Dxe3/Dxd3/Dxc3/Rxb3# ja lopuksi kolme linjaa katkova 1.- Rf3 2.Rf5,Re2,Te4,Td5,Rc6,De3,Dd3,Dc3,Rb3#. Teema ei edustane mitään tehtävästrategian riemuvoittoa, sillä kilpailussa toiseksikin tullut tehtävä esitti 7 teemamattia, tosin sotilaattomasti meredith-muodossa, mutta pelkin syötöin ja lyöntimatein.

Duaalit kumouksissa

Kumoukseksi sanotaan puolustussiirtoa, joka torjuu uhan tai säilyttää alku-

D15. Joop C. van Gool

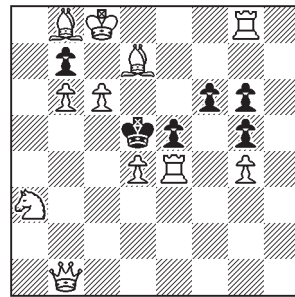
1. p. *Revista Portuguesa de Xadrez* TT 1979

2# 9+8

D16. Jevgeni Bogdanov

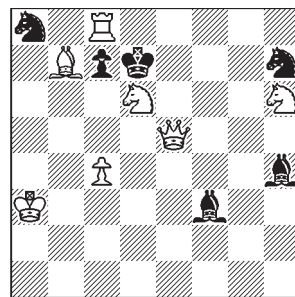
2. p. *Suomen Shakki* 2000

2# 11+6

D17. B. Elmgren

Lunds Dagblad 17.12.1948

2# 7+6

siirron jälkeisen siirtopakon eikä anna tilaisuutta (uuteen) mattiin tai mattijat-koon. Hyvä kumoussiirto on kuin hyvä (taloudellisuuden ja yksimääreisyys periaatteet!) ja sitä on vaikea löytää. Ovela kumous on usein enemmän kuin puoli houkutus.

Kumouksen dualistisuutta arvioidaan hiukan samoin kuin mattienkin. Vaihtoehtoiset korotukset D/T tai D/L eivät ole dualistisia. Myöskään esim. samaa linjaa pitkin vaikuttavia saman nappulan tekemiä dualistisia kumouksia ei pidetä pahana rikkeenä. Joskus jopa yhden nappulan yhdentekevä siirto on käypä kumous. Muissa tapauksissa kahta tai pahemmassa tapauksessa useampaa kumoussiirtoa houkutukseen pidetään selvänä rikkeenä.

Mutta on kuin onkin teemoja, joissa dualistiset kumoukset ovat hyve, joskaan niitä ei monia ole. Innovatiivisen ukrainalaislaatijan **D16** esittää kolmen kumouksen lähes täydellisen kumousyhdistelmien erittely: 1.Rb5? (sp) Kc4 2.Le6A#, 1.- bxc6a, f5b,exd4c! 1.Dh1? (sp) exd4c 2.T4xe5B#, 1.- bxc6a,f5b! 1.Td8? (sp) bxc6a 2.Lf5#, 1.- f5b,exd4c! 1.Txg6? (sp) f5b 2.Td6#, 1.- exd4c,bxc6a! 1.Dd3? (sp) f5b/exd4c 2.T4xe5B/Dxd4#, 1.- bxc6a! 1.Dc2? (sp) exd4c/bxc6a 2.Le6A/Dxc6#, 1.- f5b! **1.Te8!** (sp) bxc6a/f5b/exd4c 2.Le6A/T8xe5/Db5#. Vain kumous 1.- exd4 yksinään jää puuttumaan! Ratkaisijalle tämän tematiikan tunnistaminen on tottumuksen puutteesta ylivoimaista, mutta laatijan teknistä taituruutta jää

hämmästelemään. Onhan tehtävässä ihan järkeenkäypää matin- ja puolustuksenmuutostakin, muun muassa 3x3-Zagorujko.

Bogdanovin luomus on varsin tuore, mutta kumousduaalien historia ulottuu kauas viime vuosisadalle. Elmgren II-teema kuulukoon tästä lähtien joka tehtäväshakkimiehen vo-kabulaariin! Teemassa valkea uhkaa houkutuksissa ja ratkaisussa samaa mattia. Yksi houkutus kumoutuu useaan mustan puolustukseen, muut houkutukset kumoutuvat samoihin siirtoihin mutta kukin vain yhteen ja aina eri puolustukseen. Esimerkki **D17** on keksijän pajasta ja ainoa tuntemani (huomaa vuosiluku!): 1.Rb5? (2.De8#) Ld8,Le7+,Rf6,Lh5! 1.Rdf5? Ld8! (1.- Le7+,Rf6/Lh5 2.D[x]e7/Dd5#) 1.Rdf7? Le7+! (1.- Ld8,Rf6 2.T[x]d8#) 1.c5? Rf6! (1.- Le7/Lh5 2.Df5/c6#) 1.Rhf5? Lh5! **1.Rhf7!** (2.De8#).

Johdonmukainen askel ”eteenpäin” on tietenkin kumousten vähennys (engl. reduction of refutations), joka arkistoissani kantaa ”Eyjölfsson-teeman” nimeä, mutta koska en ole merkinnyt nimenantolähdettä, pidän jälkimmäisen nimityksen lainausmerkeissä. Teema eroaa edellisestä siinä suhteessa, että kumousten määrä puutoa tasaisesti vaiheesta toiseen ja niin, että kerran kumovoimansa menettänyt kumous ei enää palaa. Oleellista lienee myöskin, että kaikki kumoukset ovat koko ajan mahdollisia, toisin kuin Elmgrenin tehtävässä, jossa kumous 1.- Lh5 estetään pari kertaa ihan fyysisesti (1.Rdf7? 1.Rhf7!). Esimerkkinä

D18: 1.Rf6? (2.Te4#) Dc6,Dxe6,Rxe2, Db7,gxf5! 1.Rf2? Dc6 2.Lg7#, 1.- Dxe6,Rxe2,Db7,gxf5! 1.Rg5? Dxe6 2.Rxe6#, 1.- Rxe2,Db7,gxf5! 1.Rc5? Rxe2 2.Rb3#, 1.- Db7,gxf5! 1.Rc3? Dxe6/Rxe2/Db7 2.Rb5/Rxe2/Rb5#, 1.- gxf5! **1.Rd2!** (2.Te4#) Dc6/Dxe6/Rxe2/Db7/gxf5 2.Lg7/Rdb5/Rb3/Rdb5/Rxf5#.

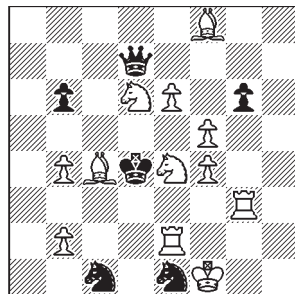
Jean-Pierre Boyer 2#-tematiikkaa esittelevässä perusteoksessaan *Problemes d'echecs en deux coups* (Hatier: Paris 1983) otsikoi kirjansa viimeisen luvun provosoivasti ”Le fin d’une belle époque” (’Kauniin aikakauden loppu’) ja käsittelee siinä mm. Hannelius- ja Dombrovskis-teemoja moittien niitä keinotekoisuudesta ja (liiallisesta) intellektualismista. Luvun viimeinen alaotsikko on ”La dégénérescence”, eli ’Rappio’, jota saa edustaa yksinään tehtävä D18! Boyer toteaa koko kirjan viimeisenä lauseena: ”Tekijän tekniikka on erinomainen, mutta teema ei ole mielekäs (valable)”. Tosin tehtävien D11–D15 edustamista teemoista Boyer vaikenee armeliaasti kokonaan...

Aiheesta kiinnostuneen kannattaa ehkä tutustua vielä *FIDE-albumin 1992–1994* tehtävään n:o A5, jossa esiintyy kumousten vähennyksen lisäksi uhkamattiyhdistelmien erittely sekä ratkaisussa että houkutusessa.

Lopuksi on todettava, että kaikki ”monikumoukset” eivät edusta tässä esiteltyjä ääritapauksia. Loogisissa monisiirtoisissa tehtävissä on täysin luvallista ja perusteltua, että valkean koetelma kumoutuu kahteen tai useampaan puolustukseen. Ne vain

D18. Jean Zeller

1. s. Ranska – Israel 1966

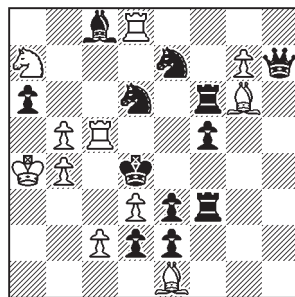
2#

12+6

D19. Josef Halumbirek

4. p. Österreichischer Schachbund

1953

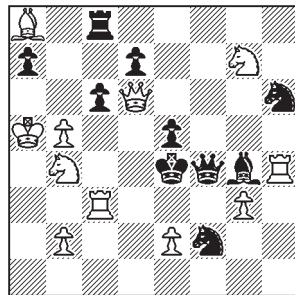

7#

11+12

D20. Matti Myllyniemi

main. *Die Schwalbe* TT 1953

2#

11+10

osoittavat, että valkea tarvitsee useita esitoimia päästäkseen päämääräänsä. Aiheesta enemmän seuraavassa artikkelissani, mutta annettakoon ennätysesitys **D19** havainnollistamaan, mistä on kysymys. Valkean pääaie 1.c3+? Kd3 2.Lxf5+ kumoutuu *viiteen* siirtoon 2.- Dxf5,T3xf5,Lxf5,Rxf5,T6xf5! Niinpä toisiaan seuraavia esitoimiakin on viisi, ja kukin niistä kyydittää yhden mustan nappulan pois suojaamasta matintekoruutua: **1.Lh4!** (2.Lxf6#) Dxc7 2.Lg3 (3.Le5#) Txc3 3.bxa6 (4.Rb5#) Lxa6 4.Rc6+ Rxc6 5.Txd6+ Txd6 6.c3+ Kd3 7.Lxf5#.

”Mustat duaalit” 2#-tehtävässä

Väliotsikko näyttää mielettömältä, mustahan ei mattitehtävissä tee matteja. Sen vuoksi termi onkin lainausmerkeissä ja vaatii selityksen.

Hyvä shakkitehtävä esittää teemasäilytönsä sekä yhtenäisesti että samalla mahdollisimman vaihtelevasti. Ihanne tapauksessa kaikkiin mustan (puolustus) siirtoihin on olemassa eri matti tai jatko, jotka kaikki kuitenkin esittävät ydintee- man kannalta olennaista peliä. Saman valkean matin tai jatkon toistuminen erityisesti sekä temaattista että epätemaattista puolustusta vastaan on epäpuhtaus, joka ei suinkaan pilaa tehtävää, mutta jota on syytä välttää – jos ei voi välttää koko epätemaattista puolustusta.

No, jotkut jo arvaavatkin, että aiheesta on työstetty teema, jossa nimenomaan vaaditaan saman matti- siirron toistumista! Teema on mielekäs vain silloin, kun mustan puolustusmo-

tiivit vaihtelevat ja ”mustat duaalit” on nimenomaan tehtävän pääidea. Aihetta tutki 1950-luvun alkupuolella intensiivisesti saksalaislaattija Ernst Bachl, ja siitä järjestettiin teemakilpailu 1953. Ainoa ko. kilpailusta tuntemani tehtävä on Myllyniemen **D20**, jossa mustan haitat ovat suojattajättö, kiinnittyminen, katko, patterilinjan avaus (tai kaksoishakin mahdollistaminen) ja valkopatterilinjalle siirtyminen: **1.Rd5!** (2.Tc4#) De3, Dd2, Dc1/Lxe2/Rf5/cxb5/Kd4 2.Rf6#, lisämuunnelma- na 1.- cxd5 2.Dxd5#.

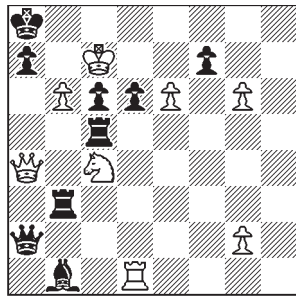
Kirjassa *Toteutuneita oivalluksia* annettu alkuperäismuoto on virheel- linen (tehtävä n:o 15), sillä siirtoa 1.- cxb5 seuraa dualistisesti myös 2.Rxc7#. Korjaus (vLb7→a8, mT- c7→c8, +msa7) on päällekirjoittaneen.

Kuten jotkut ehkä vielä muistavat, Luukkonen-teema esittää samaa aihetta mutta niin, että esipelin musta duaali eritellään ratkaisussa ja edelleen niin, että alkusiirto uhkaa esipeli- mattia. Peruskaavio on *1.- a/b 2.A/A 1.! (2.A) a/b 2.B/C#. Suomalaistee- ma-artikkelissani (*ST* 3/2005, s.143–4, tehtävät XXVIII–XXIX) on kolme esimerkkitehtävää, joista XXVII:stä Mikael Grönroos on laatinut talou- dellisemmän version (kts. 2872. *ST* 4/2005), joten kuittaen teeman tällä kertaa vain maininnalla.

Mustista duaaleista puhutaan myös silloin, kun tarkoitetaan valepuolus- tuksenmuutosta (engl. pseudo-mate-transference; saks. Pseudopara- denwechsel) Tehtävä **D21** esittää nä- ennäisesti ennätyselliset 5x3 puolus-

D21. Miloš & Radovan Tomašević

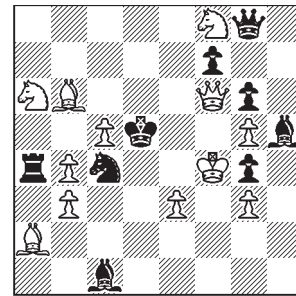
2. s. Ruotsi – Jugoslavia 1988

2# 8+9

D22. Hartmut Laue

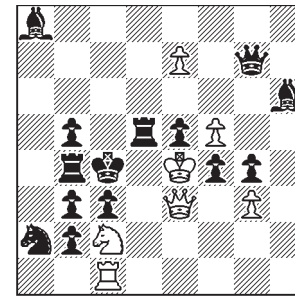
1. kum. *Szachy* 1974

i#2 12+9

D23. Vjatšeslav Kopajev

3457. *Suomen Shakki* 2001

i#2 7+14

tuksenmuutosta, jotka saadaan aikaan houkutusten 1.Th1? Da1! 1.g7? Lh7! 1.gxf7? Lg6! 1.e7? Lf5! ja ratkaisun **1.Txd6!** (2.Td8#) avulla, kun musta eri vaiheissa pelaa raskaat upseerinsa 2., 3. ja 5. riville ja kutakin eri puolustusta seuraavat matit 2.Dxa7#, 2.b7# ja 2.Dxc6#.

Oikeassa puolustuksenmuutospelissä mustan yhden vaiheen temaattiset puolustukset on kuitenkin toisissa vaiheissa joko täysin estetty (= ovat mahdottomia) tai niihin on olemassa uudet matit (= Ruhlis-teema) tai niitä seuraa vain uhkamatti. Jos ne voidaan pelata myös muissa vaiheissa ja niitä seuraavat edelleen samat temaattiset matit (tässä siis 2.Dxa7,b7,Dxc6) riippumatta siitä, torjuvatko ne uhan, kyse ei ole aidosta puolustuksenmuutoksesta vaan valesellisestä eli mustasta duaalista. Se ei tietenkään pilaa tehtävää, mutta on paljon vähempi-arvoinen kuin aito puolustuksenmuutos.

Duaalit itsematissa

Friedrich Chlubna korvaamattomassa itsemattiteoksessaan *Das Matt des weißen Königs* (Wien 1995) esittelee tehtävän **D22** hyvänä esimerkkinä jatketusta puolustuksesta, joka on motivoitu aidon itsemattispesifisti: **1.b5!** (2.Dxf7+) 1.- R~ 2.Dd4+ 1.- Re5+ 2.Rb4+ 1.- Rxe3 2.bxa4+ 1.- Rd2+ 2.e4+ Rxe4,Txe4#. Viimeisestä variantista hän toteaa: ”Duaaliko? Ei! Kuten mattitehtävässä voi itsematissakin vain *valkea* siirto olla duaali, musta siirto on muunnelma (vaikka tällaiset kaksoismatit eivät välttämättä ole tehtävän kaunistus)” (s. 13).

Itävaltalaiskspertin kieli keskelä suuta antama lausunto heijastelee yleisestikin vallitsevaa epävarmuutta mustan mattiduaalien merkityksestä itsemateissa, mikä osittain johtuu siitä, että mitään auktorisoitua säännöstöä ei aiheesta ole. PCCC:n koodeksi ei puhu niistä mitään. Suomalaiset muistavat

hyvin Unto Heinosen i#3:n kohtalon 1990-luvun alussa käydyssä Itämeri-turnauksessa. Tuomari diskvalifioi tehtävän, koska siinä mattiduaali esiintyi teemamuunnelmassa, jossa toinen matti oli temaattisesti merkitsevä. Aiheesta konsultoitujen kansainvälisten asiantuntijoidenkin lausunnot menivät ristiin.

En minäkään osaa asiasta sanoa mitään lopullista totuutta, mutta väite, että kysymys olisi muunnelmista, olisi vakuuttavampi, jos peli vielä jatkuisi niin, että *valkea* voisi eri jatkoin osoittaa kyseessä olevan kaksi erillistä muunnelmaa. Chlubnan mielipiteeseen on muilta osin helppo yhtyä: valkean duaalit ovat itsematissa samalla tavoin haitallisia kuin mattitehtävissäkin, ja mustan mattiduaali ei ole tehtävälle kaunistus.

Niin, elleivät mattiduaalit sitten ole teemana, kuten tehtävässä **D23**, joka on yksi harvoista aiheista näkemistäni esityksistä: **1.Ra1!** (2.Dc5+

Kxc5,Txc5#) 1.- Dxe7 2.Dd4+ exd4, Txd4# 1.- fxe3 2.Txc3+ Kxc3,Rxc3# 1.- b1D,L+ 2.Dd3+ Kc5,Txd3, D[L]xd3#. Muunnelmassa 1.- Dxe7 musta joutuu luomaan vielä kolmannen mattipatterin. Patterikaavan rikokset kahdessa viimeksi annetussa muunnelmassa esiintyvät suorat matit Rxc3 ja D[L]xd3, mutta on kiintoisaa nähdä, mitä vuosikilpailun tuomarilla on tehtävään sanottavaa, jos mitään.

Vielä on syytä todeta, että edellä kosketelemiani duaaliteemoja ei ole itsemateissa kauheasti esitetty, mikä suureksi osaksi johtuu siitä peruseriaatteesta, että mattitehtävissä mahdollisia aiheita ei ole perusteltua esittää muissa tehtävyytyypeissä, ellei niihin siten saada jotakin ko. tehtävälajille ominaista lisänyanssia – seikka, jota Chlubnakin em. kirjansa aluksi painottaa.

Lopuksi

Tarkoitukseni oli käsitellä vielä duaaleja pakko- ja apumateissa, mutta tila ja aika eivät anna myöten, varsinkaan mitä apumatteihin tulee. Olisi nimittäin ollut kiinnostavaa tutkia ns. muunnelma-apumatteja, joissa esiintyy ”duaaleja” sekä valkean että mustan siirroissa, mutta aihe täytyy sen laajuuden vuoksi lykätä tuonemmaksi tai mahdollisesti – ja mieluummin – jonkun muun käsiteltäväksi.

Tätä(kin) artikkelia dominoivat 2#-tehtävät, mitä pahoittelen, mutta osittain kyseessä on tehtäväshakille luontainen

vinoutuma, jota on yleensäkin vaikea välttää. Taloudellisuusperiaate kun tarkoittaa myös sitä, että minkä voi esittää 2 siirron mattitehtävässä, se *pitääkin* esittää siinä, ellei siirtoluvun lisäys tuo peliin selkeästi mitään uutta. Esimerkiksi Fleck-tyyppisiä moniuhkateemoja on kyllä esitetty 3-siirtoisissa mattitehtävissä, mutta silloin tematiikkaan tulee yleensä sen verran lisäyansseja, että aihe vaatisi oman käsittelynsä.

Kolme- ja monisiirtoisten mattitehtävien ystäville lohduksi: seuraava aiheeni on esitoimi, loogisen koulukunnan käsite, joka konkretisoituu vain vähintään 3 siirron mattitehtävissä.